

Sivistysvaliokunnalle

Kopioisto ry:n TÄYDENTÄVÄ LAUSUNTO hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain ja sähköisen viestinnän palveluista annetun lain muuttamisesta (HE 43/2022) ja sen täydentämisestä (HE 313/2022); koskien erityisesti **TekL 14 a §:ää**

Opetuksen havainnollistaminen ja teosten käyttö opetuksessa

1. HE 43/2022 ja HE 313/2022:ssa esitetyt opetusta ja tutkimusta koskevat säännökset (14 a § ja 14 §) ovat direktiivin ja kansainvälisten tekijänoikeussopimusten mukaisia eikä niitä voi laajentaa direktiivin puitteissa.

HE 43/2022 ja HE 313/2022:ssa esitetyt opetusta ja opetuksen havainnollistamista koskevat pykälät vastaavat perustuslakivaliokunnan lausunnoissa (PeVL 58/2022 ja PeVL 85/2022) todettuihin vaatimuksiin. TekL 14 §:n sopimuslisenssisäännös ja sitä täydentävä opetuksen havainnollistamista koskeva rajoitussäännös (14 a §) **ottavat huomioon sivistykselliset oikeudet laajimmalla mahdollisella tavalla** direktiivin ja muiden perusoikeuksien puitteissa, ja esitetyt säännökset ovat selkeitä ja ymmärrettäviä opettajankin näkökulmasta.

HE 43/2022 mukainen sopimuslisenssisäännös ja sitä täydentävä opetuksen havainnollistamista koskeva rajoitussäännös ovat yhdessä **tasapainoinen ratkaisu kaikkien osapuolten perusoikeuksien toteutumisen kannalta**. Samanlainen sopimuslisenssiratkaisu on valittu DSM-direktiivin 5 artiklan täytäntöönpanemiseksi myös Ruotsissa. Ruotsissa lakimuutokset tulivat voimaan 1.1.2023 eikä tämä ole herättänyt ongelmia tai haasteita lainsäätämisen valmistelussa eikä sen jälkeen.

Sopimuslisenssilupa on opettajalle merkittävästi oikeusvarmempi ja helpompi ratkaisu kuin opetuksen havainnollistamista koskeva rajoitussäännös. **Opetukseen on saatavilla kattavia lupia:** kopiointilupa, musiikin käyttöä koskevat kuntasopimukset, tv-ohjelmien ja elokuvien esittämisluvat. Kaikista luvista ja niiden sisältämistä teoksista on helposti saatavilla tietoa. Sopimuslisenssiluvat kattavat kaikki teokset, eikä opettajan tarvitse silloin yksittäisen teoksen osalta selvittää, kuuluuko se luvan piiriin vai ei. **Oppilaitokset ja opettajat saavat sopimuslisenssillä direktiivin edellyttämän täyden oikeusvarmuuden** käyttäessään teoksia tai muuta suojattua aineistoa digitaalisessa opetustoiminnassa, myös verkossa ja rajojen yli.

2. Rajattu henkilöpiiri kattaa normaalin luokka- ja luento-opetuksen

TekL 14 a §:ään sisältyvä edellytys **tietystä rajatusta henkilöpiiristä ei estä teosten käyttöä opetuksen havainnollistamiseksi normaalissa opetustoiminnassa esimerkiksi luokkatilassa tai luentosalissa**. Rajatulla henkilöpiirillä tarkoitetaan tiettyä joukkoa oppijoita, esimerkiksi luokkaa, kurssia tai muuta opetusryhmää. **Opetuksen julkisuus ei vaikuta tähän**. Vaikka opetus tapahtuisi yliopistossa, lukiossa, ammattioppilaitoksessa tai peruskoulussa, joiden opetus on lakiemme mukaan julkista, ei se tapahdu täysin rajoittamattomalle henkilökouluille.

Sivistysvaliokunta voisi mietinnössään todeta esimerkiksi, että ”14 a §:n rajoitussäännös sallii teosten käytön rajatulle henkilöpiirille, joka tarkoittaa tiettyä joukkoa oppijoita, esimerkiksi luokkaa, kurssia tai muuta opetusryhmää, mutta ei täysin avoimia, rajoittamattomalle yleisölle tarkoitettuja opetustilanteita, esimerkiksi avoimia yleisöluentoja.”

Mikäli sivistysvaliokunta katsoo, että perustuslakivaliokunnan lausunto (PeVL 85/2022) edellyttäisi ilmaisun ”tiettyä rajatulle henkilöpiirille” poistamista lakitekstistä tai muuttamista, tulee teosten käyttö kuitenkin rajata sallituksi ainoastaan opetuksen havainnollistamiseksi opetuksen yhteydessä. Näin on tehty Ruotsin vastaavassa pykälässä. Kansainvälisten sopimusten ja direktiivien edellyttämän **kolmen kohdan testin** mukaan rajoitussäännöksen tulee olla tarkkarajainen, rajoituksen soveltaminen ei saa olla ristiriidassa teoksen normaalin käytön kanssa eikä kohtuuttomasti loukata tekijän laillisia etuja.

Tietoyhteiskuntadirektiivin johdantokappaleen 44 mukaan jäsenvaltioiden tulee säätäessään poikkeuksista tai rajoituksista erityisesti ottaa huomioon lisääntynyt taloudellinen vaikutus, joka tällaisilla poikkeuksilla tai rajoituksilla voi olla digitaalisessa ympäristössä. **Tämän vuoksi poikkeusten tai rajoitusten soveltamisalan on oltava entistäkin rajoitetumpi silloin**, kun kyse on tekijänoikeudella suojattujen teosten tai muun aineiston käyttötavoista **digitaalisessa ympäristössä**.

Lainsäätäjää sitovat velvoitteet **edellyttävät rajoitussäännöksen rajaamista opetuksen yhteyteen ja opetustilanteeseen osallistuviin opiskelijoihin ja opetushenkilöstöön**.

TekL 14 a § olisi mielestäni mahdollista selkeyttää ja muuttaa kuulumaan seuraavasti:

14 a § 1 mom

Teosten käyttäminen opetuksen havainnollistamiseen

Jos 13 §:ssä tai 14 §:n 1 momentissa tarkoitettua sopimuslisenssiä tai muuta käyttö lupaa, joka kattaa opetustoiminnassa tarpeellisen teoksen käytön, ei ole lainkaan tarjolla tai helposti saatavilla, julkistetun teoksen saa **opetuksen havainnollistamiseksi** saattaa opetustoiminnassa yleisön saataviin ja siitä saa opetustoiminnassa valmistaa

kappaleita opetuksen havainnollistamista varten edellyttäen, että teoksen käyttö tapahtuu opetuksen yhteydessä tai suojatussa sähköisessä ympäristössä, johon on pääsy ainoastaan opetustilanteeseen osallistuvilla opiskelijoilla ja opetushenkilöstöllä.

Jos rajoitussäännöstä laajennettaisiin tietystä rajatusta henkilöpiiristä laajemmaksi opetuksen yhteydessä tapahtuvaksi käytöksi, tulee HE 43/2022:n mukainen korvausoikeuden säilyttäminen 14 a §:ssä arvioida uudelleen.

3. Vastuu ei kaadu opettajalle sopimuslisenssiratkaisussa

Vastuu siitä, mitä teoksia saa käyttää ja millä ehdoilla, ei kaadu yksittäisen opettajan niskaan. Tekijänoikeusjärjestöt, ml. Kopioisto, ovat kantaneet ja kantavat jatkossakin vastuunsa käyttöluvista ja niiden sisällöstä tiedottamisesta ja kouluttamisesta.

Koulutuksenjärjestäjällä on oma vastuu tiedottaa henkilökuntaa heidän käytössään olevista käyttöluvista ja niiden hankinnasta. Valtaosa käyttöluvista on hankittu keskistetyksi esimerkiksi valtion tai kunnan toimesta. Yksittäisen opettajan ei tarvitse huolehtia lupien hankinnasta.

Sivistysvaliokunnan mietinnössä voitaisiin mielestäni nostaa esille, että olisi pyrittävä perustamaan opetusviranomaisten yhteyteen palvelu, jossa olisi tietoa ajantasaisten opetustoimintaa koskevien käyttölupien saatavuudesta ja uuden rajoitussäännöksen soveltamisen tilanteista, kuten HE 43/2022:ssa (s. 80) edellytetään. Tällainen tietoportaalii on jo olemassa, ja sen sisältöä voidaan myös helposti täydentää. Opetushallitus, opetus- ja kulttuuriministeriö, OAJ ja Kopioisto ovat toteuttaneet yhdessä Kopiraattila-verkkopalvelun (www.kopiraattila.fi), josta löytyy kattava ja ajantasainen tieto tekijänoikeuksista ja opetuksen käyttöluvista. Opettajan on yksinkertaista ja helppoa löytää tietoa myös verkosta.

Opetustoimintaa koskeva sopimuslisenssijärjestelmä on ollut käytössä Suomessa yli 40 vuotta ja opetuksen käyttöluvista on tiedotettu niin sopimuslisenssijärjestöjen kuin Opetushallituksen, koulutuksenjärjestäjien, opettajankoulutuslaitosten ja opetusalan ammattijärjestöjen kuten OAJ:n toimesta. Opetustoimintaan liittyvät tekijänoikeusasiat sisältyvät opetuskoulutuslaitosten opetussuunnitelmiin ja lisäksi Kopioisto, IPR University Center ja Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus järjestävät vuosittain koulutusta käyttöluvista ja tekijänoikeuksista oppilaitoksille ja korkeakouluille. Voidaan perustellusti väittää, että opettajien tietoisuus käyttölupien saatavuudesta on hyvä.

Tekijänoikeudellisen rajoitussäännökseen perustuva käyttöoikeus (tässä 14 a §) kaataisi vastuun yksittäiselle opettajalle, joka olisi vastuussa jokaisen yksittäisen teoksen käyttökerran kohdalla varmistua siitä, ettei siinä tilanteessa käyttö ylitä sallittua. Rajoitussäännösten soveltamisen yhteydessä sallittu käyttö ratkeaa aina tapauskohtaisesti. Sopimuslisenssiluvassa käyttöä ohjaavat

yksinkertaiset ja helpot lupaehdot, joiden rajoissa opettaja voi huoletta kopioida ja käyttää teoksia opetuksessa.

4. TekL 14 a §:n rajoitussäännöstä ei direktiivin puitteissa voi laajentaa enää esitetystä eikä syksyn 2021 luonnoksen mukaista opetusta koskevaa säännöstä voi säätää lakiin.

TekL 14 a §:n rajoitussäännöksen laajentaminen tai syksyn 2021 hallituksen esityksen 1. luonnoksen mukainen opetusta koskeva säännösluonnos ei olisi Suomea sitovien direktiivien (DSM- ja tietoyhteiskuntadirektiivi) ja kansainvälisten sopimusten, kuten Bernin yleissopimuksen sallima rajoitus. Tällaisia muutoksia ei voida edes tehdä ilman kattavaa rajoitussäännöksen sallittavuuden tarkastelua Suomea sitovien kansainvälisten tekijänoikeussopimusten valossa. Tekijänoikeuden poikkeusten ja rajoitusten tulee täyttää kolmen kohdan testi.¹ **Laajempi rajoitussäännös kuin HE 43/2022 on esitetty 14 a §:ään ei täyttäisi enää kolmen kohdan testiä.**

Myöskään perustusvaliokunnan lausunnoissa ei edellytetä enää muutoksia 14 a §:ään.

Muilta osin viittaaan aikaisemmissa lausunnoissani esille tuomiini huomioihin.

Helsingissä, 30.1.2023

Valtteri Niiranen

Toimitusjohtaja, varatuomari

Kopioisto ry

P | 0400 245 008

E | valtteri.niiranen@kopioisto.fi

¹ Kolmen kohdan testin vaatimukset on säädetty Bernin sopimuksen 9 artiklan 2 kappaleessa, WCT:n 10 artiklan 2 kappaleessa, WPPT:n 16 artiklan 2 kappaleessa, TRIP-sopimuksen 13 artiklassa sekä tietoyhteiskuntadirektiivin 5 artiklan 5 kohdassa.